

ВІД ХОЛУЯ ДО ХОЛУЙСТВА

Поповський А. М. Від холуя до холуйства.

У статті досліджується етимологія, лексико-семантичні функції та словотвірні можливості слова «холуй» у текстах художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового стилів.

Ключові слова: етимологія, синоніми, семантика, словотвір, номінація, антропоніми, експресія, метонімія, епітет, метафора.

Поповский А. М. От холуя к холуйству.

В статье исследуется этимология, лексико-семантические функции и словообразовательные возможности слова «холуй» в текстах художественного, публицистического, официально-делового стилей.

Ключевые слова: этимология, синонимы, семантика, словообразование, номинация, антропонимы, экспрессия, метонимия, эпитет, метафора.

Popowskij A. V. From toady to toadyism.

The etymology, lexical and semantic functions, word-formation opportunities of a word «toady» in texts of art, social and political essays, official – business styles are investigated in this article.

Key words: etymology, synonyms, semantics, word-formation, a nomination, anthroponyms, expression, metonymy, epithet, metaphor.

Останнім часом як у живому народному мовленні, так і в засобах масової інформації та художній літературі активізувалося слово *холуй* і похідні від нього. Воно досить яскраво віддзеркалює соціальні взаємостосунки в сучасному українському суспільстві, його мораль і духовні якості. Саме це й зумовило вибір теми для наукового дослідження, метою якого є прослідкувати, який же шлях у лексико-семантичному плані пройшло це слово, набуваючи нових функціональних властивостей. А тому й постає нагальна потреба з'ясувати етимологію, внутрішньослівні відношення в семантичній структурі слова та його словотвірні й стилістичні функції.

Слово як одиниця мовознавчих студій привертала увагу науковців і раніше. Г. Півторак досліджував історію слів «хор», «хорей», «хореографія» [29]; В. Винник – слово «міра» [7], В. Іваненко – лексему «кобзар» [15]; О. Нечитайло розглядав історію слова «липень» [23]; А. Содомора – слова «світлина», «Різдво» [46] та ін.

Огляд джерельної бази щодо фіксації слова *холуй* дає підстави стверджувати, що воно почало входити до реєстру українських словників лише в 2-ій половині ХХ ст.

Мова є складною системою кодів, яка сформувалася в суспільній історії. Слово як елемент мови є передусім носієм певного значення. Воно буває як простим, так і в різній мірі широким та складним. Тому треба розрізняти різного обсягу та складу значеннєві одиниці, більші або менші та різні за своєю якісною ознакою. Лексичне значення виявляє своє існування у вигляді таких різноманітних одиниць, які співвідносяться між собою по-різному та всі разом творять семантичну структуру слова.

Поряд із поняттям «значення» застосовується поняття «смысл», яке відіграє важливу роль для аналізу проблеми мови й свідомості. Для класичної лінгвістики «значення» і «смысл» були майже синонімами і, як правило, застосовувалися однозначно. Під «значенням» розуміється система зв'язків, що об'єктивно сформувалася в процесі історії. Засвоюючи значення слова, ми засвоюємо загальнолюдський досвід, відображаючи об'єктивний світ. Під «смыслом» розуміється індивідуальне значення слова, воно складається з тих зв'язків, які мають відношення до певного моменту, певної ситуації.

Тому аналіз слова потребує глибокого осмислення з погляду інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. У них криється семантична витонченість, гнучкість та специфічність, яка повинна бути розрізнена, належно зважена й оцінена. Окремо слід підкреслити функціональні властивості слова.

Лексичне значення слова *холуй* зафіксовано в 11-томному Словнику української мови [44], Новому тлумачному словнику української мови [24], а також у словниках В. Даля [10], М. Фасмера [62], П. Черних [64] у прямому значенні як «слуга», «лакей».

Слово *холуй* є багатозначним, крім прямого, первинного значення

має вторинне, переносне, яке виникло шляхом метафоризації під час розвитку семантичної структури слова. Так, Новий тлумачний словник української мови подає переносне значення, яке, як зазначається, є розмовним варіантом і перефразовується як «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимось» [24 с. 753]. П. Черних подає переносне значення із відтінком презирливості як «раболепствующий, лакействующий приспешник» [64, с. 349]; у В. Даля має лайливу семантику як «подлый родом и приемами», «невежа, грубый неучь, хамь» [10, с. 541]. Тому закономірним є питання про те, чому слово набуло вторинної, негативної семантики. Для цього звернімося до етимології слова.

За історико-етимологічним словником П. Черних [64, с. 349] слово *холуї* походить зі спільнослов'янського кореня **chol*. Звідси має спільнокореневі слова «холоп», «холостий», як відзначає О. Соболевський [62, с. 259], М. Фасмер [62, с. 259], Г. Льїнський [62, с. 259]. Цієї ж думки дотримується В. Даль [10, с. 560] і додає ще такі спільнокореневі слова як «хламь», «хлудь». М. Фасмер [62, с. 259] поряд з цими називає ще й слово «пахолок». В абляуті корінь **chol* виглядає як **chal*, через те додаються ще й інші слова спільного кореня: «нахаль», «подхалимь». Усі спільнокореневі слова не є абсолютними синонімами досліджуваного слова, попри те цікаво розглянути їх значення, адже може виявитись, що семантика цих слів перехрещується або ж є схожість у відтінках значень.

Холостий – 1) який не перебуває в шлюбі (про чоловіка, хлопця); неодружений, нежонатий; 2) не здатний вражати ціль (про патрон, заряд, стрільбу). Патрон без кулі, снаряда, дробу; 3) який не приводить у рух інші механізми, машини і т. ін., діє без навантаження, не виконує корисної роботи; здійснюваний транспортом без вантажу. *Холостий рейс*; 4) не запліднений чи без приплоду (про самиць тварин); 5) те саме, що кастрований. *Холостий бик* [6, с. 1570].

Холоп – 1) у давній Русі – підневільна особа, близька за суспільним становищем до раба; згодом – двірський слуга, кріпак; людина, яка принижено підкоряється цареві, панові; раб; 2) той, хто схиляється, плазує перед ким-, чим-небудь [6, с. 1569]. Холуй, раб, мужик, а також у деяких слов'янських мовах «хлопец»; людина простого походження [56, с. 188].

Хламь – холмь; насип, сміття, бруд [62 с. 241].

Хлудь – жердь, дрюк [10, с. 551]; в українській мові має форму «хлудина» – хворостина [3, с. 376]; лозина, різка [6, с. 1565].

Нахаль – у сучасній українській мові має форму нахаба – 1) людина, яка діє зухвало, безцеремонно, порушуючи моральні норми, і не зважає на ставлення до цього інших; 2) нещастя, біда, напасть [6, с. 743].

Подхалимь – від **xoliti* (*хोलить*), спершу «избалованный человек»; сюди ж зараховують болгарське *нахагл*, *охаглен*; тлумачиться як «распущенный» [62, с. 301].

Спільним для цих слів є негативна семантика, крім *хлудини*, яка з часом набула перенесення. Тепер з'ясуємо: чи сам цей корінь відбиває в собі історично негативний відтінок презирливості, лайливості, зневажливого ставлення до означуваного ним у складі слова?

Спробуємо проаналізувати ще й на прикладі інших мов зі схожим коренем. Так, П. Черних [64, с. 349] зазначає, що слово *холуй* відображене лише в українській, російській та білоруській (як «халуй») мовах, в інших слов'янських мовах у такій формі відсутнє, хоч у польській мові є слово *pacholek* з ідентичним значенням «слуга».

Походження слова *холуй* пов'язують з фінським *kolu* «рыболовный закол из свай и прутьев, куча камней, камень торчащий из-под воды». Причому М. Фасмер зазначає, що значення «камень под водой», скоріше пов'язано зі значенням *холуй* – «слуга, прислужник» [62, с. 259]. І дійсно, в народі навіть існує розуміння про небезпечну, нечесну, мало моральну людину, що порівнювалася з річкою, де багато підводного каміння, об яке могли розбиватися судна; така людина може виявити свою суть несподівано та в найбільш скрутний момент. Відповідне сприйняття реалій могло в якийсь період впливати на семантику досліджуваного слова й закріпитися в переносному значенні.

Також виводять із фінського та естонського *kalu* «хлам» [62, с. 259], що підтверджує спільність коренів цих одиниць. Слово зі значенням «хам» з російської запозичене мовою комі – *kəluŋ*. Не обходять і фінського та естонського слова: *kõlu* «шелуха, мякина, легкое, пустое зерно» [62, с. 259; 10, с. 541]. Це значення також виявляється цікавим у семантичній структурі ряду слів (пор.: *відділяти зерно від полову*, тобто суттєве, значне від вторинного, неістинного; говорячи про пусту, бездуховну, байдужу людину, проводять паралель з пустим зерном).

Покажемо для семантичних відношень у структурі значення слова є зв'язок його з сербохорватським *халуга* – бур'ян та давньоіндійським *cikhallas* – болото [62, с. 259], що набувають негативної семантики. Аналогічно функціонує і слово *хóлуй*, яке має значення «сор, нанос от разлива на лугах, гряда наносного леса, брёвен» [62, с. 259]. За твердженням М. Фасмера, О.Брюкнер пропонує неймовірне зближення слова *холуй* зі старослов'янським *халуга* – огорожа, а в словенській мові *haloga* – хворост. Хоч таке зближення можливе, пригадаймо спільнокореневе слово «хлуд», яке й тлумачиться М. Фасмером, як «забор частокол» [62, с. 246], тобто огорожа, а в українській мові слово *хлуд* має значення, як і в словенській, – хворост. Отже, слово досить давнє за походженням і стосується, імовірно, доби спільнослов'янської мови, яка з часом розпалася на діалекти, де спільний корінь (-*хол*-) дав різні рефлексі.

У роботі «История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя» [56, с. 187–189] О. Трубачов,

покликаючись на дослідження В. Конечного, констатував відсутність задовільної його етимології, а К. Мошинський лише намагався пояснити **chol-* у словах *холуй*, **xolkъ*, **xolpъ*, **xolstъ* запозиченням із тюркських чи іранських мов. Польське слово *pacholek* пояснює інакше: з суфіксом -*oł* від *pac*has – «будь-що робити». Сам же автор усупереч усім теоріям про спільнокореневе походження слова відзначає, що *холуй* нічого спільного зі слов'янськими **chol-*, **cholpъ* не має, адже пов'язане воно з *алуї* «служба», запозиченим із тюркських мов. Співвідношення ж початків слів таке ж саме, як і у варіантах іншого тюркського запозичення: *оврашка*, українське *ховрах*. Значення слова «алуї» знаходимо в М. Фасмера: *алуї* – «услуга, одолжение», звідси *алуїно* «учтиво» та *алуїть* «помогать» [62, с. 73].

Семантична структура слова досить розмаїта, у ній містяться численні, тісно пов'язані та взаємозумовлені елементи, які своїм корінням сягають давнини, і зараз навіть важко дати їм об'єктивну характеристику й визначити істинні етимологічні зв'язки компонентів цієї структури. Правильно буде взяти до уваги всі теорії походження слова *холуй*.

Зауважимо, що вторинна семантика слова *холуй* сформувалася під впливом внутрішньослівних відношень у семантичній структурі слова. На сучасний переносний зміст, який засвідчено словниками, вплинули всі елементи цієї структури, які фактично в основі своїй тісно пов'язані значеннями, навіть скоріше відтінками значень, що і витворили оцінно знижене функціонування слова *холуй* в українській мові.

Варто враховувати, що на певному соціально-економічному етапі життя нашої країни такий стан людей (прислужники, лакеї, дворецькі) перестав існувати, тобто зараз використовують найманих людей, але йдеться передусім не про службу, а про послуги, які надаються особою, працівник не є рабом хазяїна. Через те можемо говорити, що у прямому значенні слово відійшло до застарілої лексики. Активним тепер виступає переносне, яке стало основним і виникло значно пізніше, деś після 1917 року. Так, Д. Кобяков у книзі «Приключения слов» [68] зазначає: до самої революції пани в ресторанах підзивали лакеїв криком: «Ей, холуй!». Домінантою в конотації сучасного значення слова виступає рівень свідомості, тобто з поняття на позначення особи за певним соціальним станом слово перейшло в розряд понять, які відображають цілий комплекс індивідуальних моральних, духовних, ціннісних засад і переконань людини будь-якого соціального прошарку.

Перша фіксація цього слова засвідчена у словнику І. Срезневського в контексті Іоана Златоуста за списком XV століття: *Ни горы, ни холма виидети, ни холуя, ни етеры землю* [47, с. 1386], де *холуй* – «наносъ отъ разлива воды, коимъ заволакиваются луга».

П. Черних зазначає, що у словниках російської мови слово *холуй* фіксується з 1847 року, але як прізвисько, засвідчене М. Тупіковим:

«Федко *Холуй, крестьянин*», датується 1500 р. [64, с. 349]. Що ж стосується українських джерел того ж часу (тобто 19 ст.), то у словниках П. Білецького-Носенка [3], Б. Грінченка [38], Ф. Піскунова [28; 35], В. Дубровського [12], Є. Желеховського [13] це слово відсутнє. Також немає його у словниках класиків української мови XIX ст. – Г. Квітки-Основ'яненка [40] і Т. Шевченка [41]. Це дає підставу припускати, що слово активніше існувало в російській мові та було згодом запозичене українською.

У процесі формування української літературної мови значно розширився його синонімічний ряд, про що свідчить реєстр Словника синонімів української мови, як-от: *прислужник* – той, хто прислужується комусь, виконує дрібні, часто ганебні доручення [42, с. 432]; *слуга* – людина для особистих послуг у домі; озброєні люди, що перебувають на службі в кого-небудь; лакей у ресторані, готелі і т. ін.; людина, яка завжди готова виконувати чиєсь бажання, волю і т. ін.; людина, яка служить кому-, чому-небудь, захищає чиєсь інтереси; людина, яка працює в ім'я кого-, чого-небудь, віддана комусь, чомусь [6, с. 1345]; *поплічник* – товариш, співучасник у якій-небудь почесній справі, сподвижник; той, хто допомагає в якій-небудь роботі; помічник, підручний; той, хто поділяє напрямок чийх-небудь думок, дій; прибічник, одностудець; співучасник яких-небудь ганебних або ворожих дій, учинків; спільник; той, хто прислужує кому-небудь, готовий допомагати в будь-яких діях [6, с. 1058]; *попихач* – той, хто служить де-небудь, у кого-небудь як виконавець дрібних доручень; слуга, служник; той, яким кожен розпоряджається, виявляючи свою зверхність; той, хто добровільно прислуговує кому-небудь [6, с. 1056]; *побігач* – особа, що виконує незначні доручення, робить дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись [6, с. 989]; *поштурховисько* – те саме, що попихач [6, с. 1099]; *лакей* – слуга у панів або при ресторані, готелі (у поміщицькому та буржуазному побуті); людина, яка підлабузнюється, вислужується перед ким-небудь; підлабузник [6, с. 604]; *льокай* – зневажливе до лакей [42, с. 432]; *лакуза* – зневажливе до лакей [6, с. 604]; *раб* – у рабовласницькому суспільстві – людина, яка була позбавлена будь-яких прав і засобів виробництва й перебувала в повній власності рабовласника; селянин-кріпак або слуга кріпосника; людина, яка потрапила в економічну, політичну залежність від кого-небудь, втратила свої права, свободу дій; той, хто сліпо виконує волю вищестоящої особи, осіб, плазує перед ними; Той, хто повністю підпорядковує чому-небудь свою волю, учинки і т. ін. [6, с. 1194]; *нес* – про погану, негідну людину, яка своїми вчинками, діями викликає обурення й загальний осуд; про чийхось посіпак; Уживається як лайливе слово [6, с. 940].

Мова змінюється постійно протягом свого існування, але є періоди найбільшої активності певних лексичних одиниць. Як пояснює Н. Стратулат [50, с. 69], таким періодом розвитку сучасної української мови є кінець XX – початок XXI ст., що пов'язано з набуттям Україною незалежності,

демократизація суспільства, нові економічні та політичні відносини спричинили нову вербальну інтерпретацію «картини світу» в українській мові.

Беручи до уваги визначення терміна «неологізм» [51, с. 243] (неологізми бувають *лексичні*, тобто такі, у яких на тому чи тому етапі розвитку мови новим є і зміст, і звукова оболонка слова; і *семантичні*, у яких стара звукова оболонка слова наповнюється новим змістом), зауважимо, що слово *холуй* у сучасному його значенні є семантичним неологізмом, бо одним із шляхів появи і творення семантичних неологізмів літературної мови є долучення до активної лексики застарілих слів.

Так трапилося з досліджуваним словом, яке у прямому значенні – «лакей», «слуга» можна віднести до архаїзмів. Натомість відбулася актуалізація застарілої лексики, повернення з периферії до активного вжитку слова, що колись існувало в мові, але з часом відійшло в пасив. Така актуалізована лексема зазнає семантичного переосмислення, значеннєвих модифікацій та перетворень.

Слово, ужите в новому значенні, набуває нової функції, наповнюється новим психологічним змістом, що нерідко супроводжується емоційно-експресивною конотацією. Основою семантичних модифікацій метафоричного характеру є головні мотивуючі ознаки переносного значення – образність, оцінність та емоційно-експресивний компонент. Як зазначає Н. Стратулат, під час переструктуризації семантичної єдності слова у структурі нового лексико-семантичного варіанта обов'язково відбувається зміна архісеми, що є характерним для метафоричних номінацій, а саме: «зміна архісеми та актуалізація асоціативної семи» [50, с. 72]. За такою ж моделлю відбулася зміна семантичної структури слова *холуй*, яке має багато периферійних сем (інтралінгвістичний фактор), що на асоціативному рівні вплинули на витворення переносного значення слова, яке згодом актуалізувалося й перемістилося з периферії до ядра семантичної структури. Мовні ж ситуації, у яких розвивалося значення, мотивували емоційно-експресивне забарвлення цього знака (екстралінгвістичний фактор).

Але в семантиці слова *холуй*, крім зафіксованого словниками одного переносного значення, яке трактується як «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимсь» [24, с. 753], маємо на сучасному етапі подальше розширення як результат активного функціонування слова. Порівняймо уривок із твору В. Сосюри «Мазепа»: *Не тільки подавать штиблети, А подавать іще й серця Возити дам вночі і днем На рандеву із королем, Забувши сон, любов, утому, І, як могила, быть при тому, Ходить навишпінках день за днем, Коротше – бути **холусм*** [34, с. 93] і Д. Донцова «Незримі скрижалі Кобзаря»: *Цю духовну настанову демо-соціалістичної і радикальної «еліти», в 1918 р. М. Грушевський характеризував як «духове холопство, **холуйство** раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили*

*прихильником неволі і холопства, його апологетом і панегіристом» – таким, яким став три роки потім сам автор цієї характеристики [72], а також щоденникові записи О. Гончара: На честь 50-річчя (Жовтневої революції – В. Гончар) прийом у павільйоні виставки. **Холуйські промови** «за український народ», але підкреслено не по-українськи ... Помічники люблять, коли шукають їхньої ласки, вдаються до них за протекцією. **Холуйська психологія** вмiє цінити щось таке в інших. Днями, кажуть, і наш оклиглий А. М., зачарувавши котрогось із помічників, виступив у звичайній ролі **лакузника** і дрібного інтригана [9, с. 2]. А міністр культури судиться з Ліною Костенко. За те, що дала ляпаса одному з його **холуйів**. Жаль, що не міністру [48]. Якщо в першому прикладі маємо переносне значення, зафіксоване словниками, то в інших наявне дещо відмінне, більш широке значення. Тут **духовне холуйство** засвідчує таку семантику, де на передньому плані внутрішній мотиваційний аспект психології людини.*

Іноді **холуйство** як риса, якість людини постає ніби антиподом думки, здорового глузду: *Все продиктовано і все перефарбовано і удостоєно належної ціни **за сумніви, за мислі** закатовано! І за **холуйство** – вбрано в ордени [66, с. 66], або набуває значення оцінно-зниженої лексеми у зв'язку зі свідомістю: Активно використовуються наші вітчизняні запродавці й **холуйські** посіпаки на кшталт вітреноків, корчинських, симоненків, богатырьових та різної політичної шпани зі **спотвореною свідомістю** та недорозвиненим почуттям національної гідності [28, с. 8].*

Психологію переродження особистості в історичних умовах колоніальної залежності України від інших держав досить аргументовано розкриває М. Невидайло: *В яничарських генах ходом еволюції вкарбований страх бути схожим на волелюбного козака-лицаря, а тому він вилізується зі шкури, хоч і коштом зради братам, батькові, матері, своєму народові, Україні, аби запобігти ласки поневолювача, якого він чомусь шанує, як старшого брата. Від поспіху він аж хекає: якомога швидше позбутися роду-племіні (начхати йому на них!), щонайперше – рідної мови. Він не терпить, щоби ним керували одноплемінники – обожнює чужих. Він боїться й сам правити, обов'язково запрошує варягів... Але якщо вони накажуть – розіб'ється в друзки – виконає, ще й обов'язково перевиконає. Ось про це «перевиконає» і піде мова. Бо всі ми, українці, були в чужинських ярмах. Кожен змушений був чи тягти лямку, чи **холуйствувати**, чи загинути. Та яничари в катівських вигадках перевершують навіть самих іноземних повелителів, що відзначаються неймовірною підступністю [22].*

Проте здебільшого ця мовна одиниця конденсує особливу стилістичну насаженість, найбільшу міру вияву негативної експресії в оцінці сучасної адміністративної системи державного управління: ***Холуй** – це «патріот» лише своєї власної хати, яка завжди була, є і буде «з краю». І саме тому цей **холуй**, допавшись до влади, обов'язково створить не*

національну і не народну державу, а лише облудний муляж, видимість сякої-такої «держави», за якою приховано... систему тотального **холуязжу**. Систему, де **холуї** нижчого рангу служать **холуям** вищих «розрядів», забезпечуючи їхнє розкішне життя своїми послугами і «дарами», а оті «вищі» сановники **холуязжу** дозволяють нижчим шакалам безкарно грабувати нас з вами, тобто народ, здобуваючи оті самі «дари» [73]; Щербицький Володимир Васильович – радянський партійний і державний діяч – «**верховний холуй**» (30.04.1989), «найжорстокіший кат української культури. Найзапонадливіший русифікатор, нищитель нашої мови, розмахом злодіянь перевершив і Менишкова, і Кагановича. Менишков по коліна бродив в українській крові, влаштувавши різанину в Батурині, а цей усю Україну душив напівпотаєм, з блудливою усмішечкою всевладного садиста» (21.09.1980) (21.09.1980) [49]; До речі, під час церемонії нагородження Ківалов, захлинаючись від щастя – адже «Сам» (президент РФ Володимир Путін – А. П.) відзначив його **за холуйство**, – пообіцяв, що в Україні буде впроваджено російську мову як другу державну [26]; І немає гіршої отрути для серця і розуму, аніж отрута **холуйського «життєвого принципу»**: «Аби мені добре було, а все інше – гори синім вогнем!» [73]; Бувають такі випадки в історії. **Холуйство** проявляється насамперед в неповазі до всього свого національного. Всіляко самоствердитися презирством до національного коріння [74]. Наведені приклади засвідчують, що нерідко лексема холуй у своїй семантиці має компонент, пов'язаний із негативною характеристикою національної самосвідомості людини або ж її відсутності.

Цікаве тлумачення слова холуй знаходимо в сатирі І. Сенченка «Із записок Холуя». По-перше, автор використовує слово у функції номінації головного героя – Холуй; по-друге, письменник вкладає у слово холуй своє значення, розкриттю якого й підпорядковані всі художні засоби твору. І. Сенченко нагороджує свого героя епітетами: *Читачу мій – я ретельний, я прекрасний холуй; І вам скажуть: це прекрасний холуй і черкнуть носком по вашому носі* [31, с. 530]; – *Дивіться – це іде великий Холуй* [31 с. 531]. У творі наводяться власні вислови Холуя, у яких розкриваються його принципи: *Ще раз говорю вам: будьте гнучкими, як вузь, і слизькими, як в'юн* [31, с. 530]; *Мовчіть. Будьте як риба. І ви преуспієте...* [31, с. 530, 531]; *Дивіться у рот Пієві* [31, с. 536]; *Брехня, що лежачого не б'ють. Бийте, душить* [31, с. 534]; *Не бійтесь плювків. Сміло підставляйте очі під них; Кожна зайва думка – етап до життєвих незгод* [31, с. 535]. Як висновок автор вкладає в уста героя фразу: **Холуїзм** – це система, така ж прекрасна, як всі інші системи, але незмірно глибша за них [31, с. 530].

Мовці часто означають словом набагато глибший контекст, який може бути пов'язаний не лише з прислужництвом, як характеристикою однієї негативної сторони особистості. Тут у семантиці слова маємо справу з цілим комплексом моральних засад: в одному разі лексема холуй

використовується для засвідчення низького рівня культури, в іншому – відсутності духовності. У наш же час активізується потенціал цієї лексеми, у якому значення розкривається через призму національної самосвідомості.

В історії розвитку досліджуване слово виробило свою словотвірну систему. Від твірної основи *холуй* маємо такі моделі, які є дериваційними новотворами:

Холуйка – жіночий рід до холуй, відносять до застарілої лексики, має зневажливу семантику; утворено суфіксальним способом (-к-): *– Але ви не зробіте з мене своєї холуйки. На які б тортури ви мене не віддали, я нічого не зроблю з вашого наказу* [44, с. 123].

Холуйство – розмовний варіант, поведінка, учинки холуя; утворено суфіксальним способом (-ств-): *Серед майстерно змальованих портретів «супутників» і підручних Пузиря [в комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн»] – майбутній великий хазяїн, права рука Феногена, в якому поєдналося холуйство з грабіжництвом, лицемірство з блюзнірством* [44, с. 123].

Холуйський – прикметник до холуй, ознака щодо слова холуй; те що властиве холуєві; утворено суфіксальним способом (-ськ-): *Бережіть їх душі – від тронів, сапранів, Від куль та від змов, Від холуйського духу та чванної зверхності!* [44, с. 123].

Охолуйтися – набути властивостей холуя; утворено префіксально-суфіксально-постфіксальним способом (о – і – ся): *Я знаю: світ ще не весь охолюється і багато там є непотрібного* [5, с. 53].

Холуїзм – іменник від холуй, те що стосується холуя, його дій, вчинків, певна система моральних засад холуя; суфіксальний спосіб (-їзм): *Холуїзм московського толку особливо зміцнів і поширився у часи другої половини і кінця 18 століття... Катерину Другу і князя Потьомкіна можна називати «похресниками» українського холуїства московського толку... Чому саме тепер в Україні з'явилися численні пам'ятники Катерині, бо українсько-московський холуїзм згуртувався і підняв голову* [24].

Такі деривати використовуються в художній літературі, публіцистиці, науковій та офіційно-діловій літературі, сприяючи образності, переконанню та оцінюванню.

Лексема *холуй* у художньому стилі функціонує в ліричних, епічних та ліро-епічних жанрах, у жанрі сатири і реалізується в таких тропях, як-от: у метафоричному перенесенні в поезії В. Симоненка в конструкції сполучення прикметника з іменником: *До того ж і стерня ніколи ніг не коле Тим, хто взува холуйські постолі* [33, с. 147], дієслова з іменником: *Одійде в морок підле і лукаве, Холуйство у минувшину спливе, І той ніколи не доскочить слави, Хто задля неї на землі живе* [32, с.122].

У І. Драча у вірші «Василеві Симоненкові» натрапляємо на таку метафору: *Син мужицький. Золоте коріння. Одчайдушина блискавка брови, Спалах – і холуйське павутиння Запалив пожаром голови* [11, с. 182].

У субстантивній метафоричній конструкції в поемі В. Сосюри «Мазепа»: *Й Мазепа – шляхтич з України – Теж уподобав короля І полюбив любов'ю сина, А не любов'ю холоуя* [34, с. 93], у поезії В. Сосюрченка «Я – син...»: *З усього рідного сміявся б, Така роль холоуя, Щоб кожний інший відіурався І став таким, як я* [76].

У поезії В. Симоненка «Крик ХХ віку» спостерігаємо метонімічне перенесення: *А люди забавляються мов діти, Катам співають гімни холоуї І генерали мріють посадити На всій планеті атомні гаї* [33, с. 127].

В історичному романі Л. Костенко «Берестечко» наявна така метонімія: *І доки править панство з холоуями, Добра не буде людям із людьми* [17, с. 67]. Письменниця використовує лексему холоуї в ролі означуваного слова у складі епітета: *Дворецький з нього – перша кляса. Солодкомовний, у лакействі – зух. Липучий равл в золоченій лівреї, блідий холоуї, драглистий від слизні* [17, с. 67].

У жанрі усмішок Остап Вишня використовує метонімічний вислів, який дещо лексикалізувався, тобто має вигляд і семантику сталого звороту: *Куди пани, туди й холоуї* [8, с. 39].

Крім тропіки, важливо зазначити, що, наприклад, у Л. Танюка в реченні *Не вийде, панове холоуї! Не вийде, панове підбріхувачі!* [52, с. 47] або ж у М. Стельмаха *Болячку і погибель принесуть вам, усім холоуям і запродацям* [35, с. 546] до слова холоуї маємо контекстуальні синоніми *підбріхувач* та *запроданець*, які розширюють його семантику. Такі синонімічні пари звичайно ж використані з певною стилістичною метою, вони увиразнюють виклад. Якщо в першому разі маємо знижене та дещо іронічне забарвлення, то другий виключає іронію і набуває зневажливого забарвлення.

У В. Сосюри знаходимо контекстуальний синонім до слова холоуї – *паж*: *Він подає йому вино: «Паж і холоуї... не все одно!..» – Так дума Йван під чарок дзвін* [34, с. 94].

У Великому тлумачному словнику В. Бусела *паж* має таке значення:

1) у середні віки – хлопчик, юнак дворянського роду, який перебував при знатній особі (феодалі, королі і т. ін.) й виконував певні обов'язки; про чоловіка, який віддано, прислужливо упадає коло жінки; 2) у дореволюційній Росії та західноєвропейських країнах до початку 19 ст. – нижча придворна посада, а також особа на цій посаді; 3) у царській Росії – вихованець пажеського корпусу [6, с. 875].

Ця лексична одиниця також використовується для озаглавлення. Так, у 1927 р. вийшла друком сатира І. Сенченка «Із записок *Холоуя*» [31]. У В. Симоненка є вірш під назвою «*Холусві*» [32, с. 202]. В. Киричок у фейлетоні «Ще один театр абсурду» подає такі підзаголовки: *Діяння виконавчих холоуїв, В дію вступають судові холоуї, Залізний принцип холоуїв* [16, с. 10–11]. У статтях сучасних газет: *Комплекс холоуя* [36, с. 3]; *Табачник готує холоуїський підручник з історії?* [67, с. 5]; «*Регіони*»

проти «обкурених холуїв» [28, с. 7] або: *Холуйська влада. На догоду московському агенту в рясі Кірілу Гундяєву православним українцям не дають святкувати річницю хрещення України-Руси»* [86] та ін.

У системі українських прізвищ теж маємо незначний прошарок антропонімів, утворених на кореневій основі цього слова: *Васко Холуєко* [30, с. 74], *Хведорь Холуи* [30, с. 294], *Холуйко, Холуйчак, Холуйчик, Холуйченко* [1] та семантично близьких до них – *Холоп, Холопкін, Холопов, Холопов, Холопченко, Холостов, Холупко* [25, с. 889] та ін.

Набули поширення такі словосполучення, як-от: *імперський холуй* [19, с. 20], *сталінський холуй* [65, с. 6], *верховний холуй* [49, с. 48–49], *русофільське холуйство* [37, с. 3], *холуйська вислужливість* [22, с. 47], *постокупаційні холуї* [26, с. 4] та ін.

У публіцистичному стилі також широко використовуються тропи. Але з огляду на основну рису цього стилю – взаємну зрівноваженість логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням – образність тут не може бути занадто яскрава, вона здебільшого оцінна.

У метафоричному перенесенні лексема *холуй* вживається з різко негативною, оцінно зниженою стилістикою: *Тож те, що зараз відбувається, було завжди, із поправкою на одну обставину: в останні 20 років це русофільське холуйство не перемало в таких масштабах і в таких параметрах, як сьогодні* [21, с. 3]; *Папужача хвороба. Кожен папуга може вивчити кілька слів якоїсь мови. Але коли він засвоїв звуки, мелодію слова однієї мови, вже ніколи не перейде на іншу. У його папужачі мізки вривався голос дресирувальника. Його організм уже виробив своєрідний гормон пристосуванства, рабської покорі хазяїну, такого собі пташиного холуйства* [21, с. 12].

У складі епітета також маємо негативну експресію: *Позиція Януковича є лакейською, холуйською, пристосуванською, і вона каже, що напевно чи він буде вести самостійницьку українську політику* [78]; *Той самий Балоза, який організував прикриття цієї грандіозної афери силами своїх холуйів-генералів в центральному відомстві держбезпеки* [73]; *Наші холуйські «вожді» споконвіку переймалися не тим, як жити країні, а тим, кому вигідніше служити...* [73]; *Московські холуї віддали на відкуп Кремлю вулицю Івана Мазепи* [80]; *Голодомор заперечують лише московські холуї* [80]; *Героями для Москви можуть бути лише українські холуї* [81]; *Українські холуї московської церкви втрачають сором і розум від безкарності і патронату влади* [82]; *У холуйському екстазі наша владна «грязь Москви» нещодавно витягла з нафталіну й проект злиття зернової індустрії Росії, України та Казахстану в такий собі державний пул* [58, с. 16].

Через метонімічне перенесення використовується як стилістично знижена лексема: *Геть московську п'яту колону, їхніх яничарів і холуйів з української землі!* [14, с. 1]; *«Коли людину оточують холуї, вона не*

здатна приймати зважені рішення», – сказав Кравчук [83]; *Всі місцеві холуї з керівництва податкової служби Криму будь-якими методами намагаються вислужитися і перед місцевою макіївською групою, і перед Києвом – і наввипередки винаходять рецепти, яким чином заткнути рот незалежним засобам масової інформації* [84]; *Холуї* Тимошенко поводять себе як великі пани [85].

У публіцистичному творі Д. Донцова «Росія чи Європа та інші есеї» знаходимо приклад: *Признаючи Ленінові ці риси, яких варто набрати і нам, не роблю його апології. Бо до нього самого відніс би слова, сказані ним в 1914 році на адресу своїх противників з табору монархістів і кадетів: «Ніхто не винен тому, що він родився рабом. Але раб, якому не лише чужі стремління до власної свободи, а який виправдує і прикрашає своє рабство (напр. називає задушення... України... «обороною московської вітчизни»), такий раб викликає законне почуття обурення, погорди і омерзіння, такий раб – є «холуї і хам»* [71], де холуї і хам виступають повними синонімами виражаючи зневажливу семантику до позначуваного.

В іншому прикладі в переносному значенні поряд використовуються синоніми задля підкреслення негативного ставлення до певної ситуації: *«...Рабам і холуям не потрібна свобода слова», – сказав Данило Яневський у програмі Юрія Макарова «Культурний фронт», чим страшенно обурив деяких моїх знайомих* [86].

У науковій літературі, зокрема лінгвістичній, лексема холуї використовується без усіляких конотативних відтінків, розглядається абстраговано як мовознавче явище. Знаходимо приклади використання словоформи у науково-навчальному підстилі. У навчальному посібнику «Історія стародавнього Сходу» О. Крижанівського: *За своїм характером староегипетські повчання дуже різні. Деякі з них, наприклад, цинічно пропагують голий практицизм, безпринципність і холуйство* [18, с. 105], де слово холуйство вжите в переносному значенні з негативною семантикою, але без особливого емоційно-експресивного забарвлення, як ми це можемо спостерігати, скажімо, у художньому стилі.

Наявні й приклади використання досліджуваної лексики в офіційно-діловому стилі, попри те, що цей стиль виключає особисте ставлення автора, а отже й оцінну лексику. На сайті редакції донецької газети «Отечество» [36] міститься такий документ:

м. Київ, вул. Банкова, 11
Президенту України п. Віктору Ющенко,
Секретаріат Президента України
п. Віктору Балозі
21.06.2008 р.

Просимо допомогти меру міста Донецька панові Олександру Лук'яненку вирішити питання переоформлення земельної ділянки на новий термін для приватного підприємства «Редакція газети «Отечество» з подальшою реконструкцією і

експлуатацією існуючого на ній кіоску «Вільне українське слово».

ПП «Редакція газети «Отечество» вже зверталась до Вас телеграмами від 25 травня 2007р. і листом від 07 червня 2007 р.

Примітка. Пане Президенте! Перебуваючи в Донецьку в доленосні для України часи, а це було кілька років тому, Ви назвали донецьку владну верхівку **«холуями»**. На жаль, з того часу мало що змінилось. Більше того, на щаблях донецької владної верхівки **«хвороба холуїства»** набула такої сили, про яку в народі кажуть: **«холуї сидить на холуї і холуєм поганяє»**. Прикро, але це так...

Вся ця **холуїська «рать»** своєю ненавистю до всього українського використовує всі свої можливості, в тому числі – газети, телебачення, Інтернет, Господарський суд і т.д., щоб не дати Редакції відроджувати духовність у місті Донецьку. І вона робить колосальний вплив на мера міста Донецька пана О. Лук'янченка. Тому просимо допомогти меру Донецька.

Директор ПП «Редакція газети «Отечество» Іван Гаркавенко.

У цьому документі, поряд із значною негативною експресією, яка синтезується нагнітанням емоцій, маємо своєрідну модифікацію відомого народного вислову: *Дурень на дурні сидить і дурнем поганяє* – **Холуї сидить на холуї і холуєм поганяє**.

Отже, слово *холуї* у переносному значенні зі стилістично зниженою семантикою функціонує на сучасному етапі в усіх стилях української мови. Періодична преса, Інтернет-ресурси, художня література яскраво засвідчує подальше розширення його семантики під впливом інтралінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Така семантика виявляється контекстуально на позначення цілого комплексу моральних, етичних, духовних, ціннісних засад і переконань людини. Останнім часом воно активізувалося як компонент негативної оцінки національної самосвідомості людини і є своєрідним барометром духовного стану різних прошарків українського етносу, здебільшого можновладного. Це вельми небезпечний діагноз хвороби сучасного суспільства, яку необхідно лікувати усіма засобами не тільки морально-виховного впливу, але й законичинства.

Література

1. Авторський архів.
2. Беринда П. Лексикон словенороский / П. Беринда. К., 1961. – 271 с.
3. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / П. П. Білецький-Носенко [підготовка до видання В. В. Німчук]. – К. : Наук. думка, 1966. – 422 с.
4. Білодід О. І. Вчення О. Потебні про значення слова / О. І. Білодід // Мовознавство. 1967. – № 4. – С. 27–33.
5. Ващенко В. С. Українська семасіологія. Типологія лексичних значень / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1981. – 68 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Винник В. О. Слово міра, його похідні та іншомовні відповідники на ґрунті української мови / В. О. Винник // Дослідження з лексикології та лексикографії. – К., 1965. – С. 186–189.
8. Вишня Остап. Твори : у 4 т. / Остап Вишня ; [редкол. І. О. Дзеверін та ін]. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 3. Усмійки, фейлетони, гуморески, 1944 – 1950 / Підгот. тексти,

упоряд. і склав приміт. Ю. І. Церков. – 1989. – 398 с.

9. Гончар О. Із щоденникових записів / Олесь Гончар // Літературна Україна. – 1997. – 3 квітня.

10. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1991. – Т. 4. – 683 с.

11. Драч І. Ф. Вибрані твори : в 2 т. / І. Ф. Драч. Т. 1 : Поезії / Передм. Л. Новиченка. – К. : Дніпро, 1986. – 351 с.

12. Дубровський В. Словник українсько-московський / В. Дубровський. – [5 вид.]. – К. : Рідна мова. – 361 с.

13. Желеховський Є. Малорусько-німецький словар : в 2 т. / Є. Желеховський. – Львів, 1886. Т. 1 – 2.

14. Звернення державницьких партій і організацій України до Президента України, голів обласних, районних, міських адміністрацій. Всеукраїнська організація «ТРИЗУБ» ім. Степана Бандери, 5 липня 1999.

15. Івашенко В. Лексема кобзар як прототермін / В. Іваненко // Українська мова. – 2006. – №3. – С. 80 – 95.

16. Киричок В. Ще один театр абсурду / В'чеслав Киричок // Червоний перець. – 2008. – № 6–7.

17. Костенко Л. Берестечко : Історичний роман / Л. Костенко. – К. : Либідь, 2010. – 232 с.

18. Крижанівський О. П. Історія стародавнього Сходу : [навч. посібник] / О. П. Крижанівський. – К. : Либідь, 2002. – 590 с.

19. Мандик В. За урочистими реляціями / Віталій Мандик // Альманах «Своє». – 2009. – № 4. – С. 20.

20. Маланін В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні / В. М. Маланін // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 11 – 18.

21. Народне слово. 21 квітня 2011.

22. Невидайло М. Г. Динозаври. Повісті, новели / М. Г. Невидайло. – Дніпропетровськ : «Пороги», 2005. – С. 46.

23. Нечитайло О. І. Липень: історія слова / О. І. Нечитайло // Культура слова. – К, 1986. – Вип. 31. – С. 25 – 26.

24. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. ; Т. 4 / Укл. : В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконт, 2000. – 944 с.

25. Новікова Ю. М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / Ю. М. Новікова / Під ред. проф. Т. Ю. Ковалевської та проф. І. Є. Намакштанської. – Донецьк : «Вебер», 2007. – 996 с.

26. Оксент М. «Хочу в Росію!» остогидла Україна? / Мирослав Оксент // Українське слово. – 2013. – № 9. – С. 4.

27. Отечество... <http://www.votechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>

28. Персонал Плюс. – 2006. – № 9 (160).

29. Півторак Г. А. 3 історії слів хор, хорей, хореографія / Г. А. Півторак // Рідне слово. – Вип. 9. – К. : Наук. думка, 1974. – С. 48–53.

30. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. до друку О. В. Тодійчук та ін. – К. : Наукова думка, 1995. – 592 с.

31. Сенченко І. Ю. Оповідання. Повісті. Спогади / І. Ю. Сенченко. – К. : Наукова думка, 1990. – 664 с.

32. Симоненко В. Берег чекань / Василь Симоненко / Вибір і комент. І. Кошелівця. – [2-ге вид., доп.]. – М. : Сучасність, 1973. – 310 с.

33. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина : Вірші, сонети, поеми, казки, байки / Василь Симоненко / Передм. В. Т. Гончаренка. – К. : Наукова думка, 2005. – 269 с.

34. Сосюра В. Вибрані твори : в 2-т. / В. Сосюра. – К. : Наукова думка, 2000. – Т. 2. – 552 с.

35. Стельмах М. П. Чотири Броди : Роман / М. П. Стельмах. – К. : Дніпро, 1995. – 592 с.
36. Сидоржевський М. Комплекс холюя. Наскільки тісними будуть обійми Путіна: задушить лише Януковича чи вся Україна почне задихатися? / Михайло Сидоржевський // Українське слово. – 2012. – № 36.
37. Скуратівський В. Безвихідь українського авторитаризму / Вадим Скуратівський // Українське слово. – 2011. – 9–15 березня. – С. 3.
38. Словарь української мови : у 4-х т. ; Т. 4 / Упоряд. Б. Грінченко. – К. : Лексикон, 1996. – 563 с.
39. Словник живої народної, письмовної і актової мови руських югівчань Російської і Австроуїсько-Венгерські цесарії / Составиль Фортунать Пискуновъ. – [издание второе]. – Київ, 1882.
40. Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка : у 3-х т. ; Т. 3 / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх, ред. тому Л. В. Веневцева. – Х. : 1979. – 690 с.
41. Словник мови Шевченка : у 2-х т. / відп. ред. д. філол. наук В. С. Ващенко. – К. : Наукова думка, 1964. – Т. 2. – 566 с.
42. Словник синонімів української мови : у 2-х т. ; Т. 2 / кол. авт. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. Є. Головашук та ін. – К. : Наук. думка, 2000. – 960 с.
43. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2-х т. ; Т. 2 / Редкол. Л. Гуменецька та ін. – К. : Наукова думка, 1978. – 591 с.
44. Словник української мови : в 11-и т. – Т. 11 / Ред. тому С. І. Головашук. – К. : Наукова думка, 1980. – 699 с.
45. Словниці української (або Югово-Руської) мови. Праця Фортуната Піскунова. – Вид.-я Одеськ. книгопродавця Е. П. Распопова, 1873. –154 с.
46. Содомора А. Слово тепле і морозне водночас : Різдво / А. Содомора // Урок української. – 2002. – № 12. – С. 25–27.
47. Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка : в 3 т. / И. И. Срезневский. – М. : Книга, 1989. – Т. 3. – Ч. 2.
48. Степаненко М. І. Ліна Костенко – «найбільша поетеса України». Щоденникові записи Олеся Гончара / М. І. Степаненко // Вивчаймо українську мову та літературу. – Х. : Основа, 2009. – № 22–23. – С. 4.
49. Степаненко М. І. Світ в оцінці Олеся Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / М. І. Степаненко. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2012. – С. 48–49.
50. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови / Н. В. Стратулат // Мовознавство. – 2007. – №3. – С. 69–77.
51. Сучасна українська літературна мова. Лексика і Фразеологія / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 439 с.
52. Танюк Л. Монологи / Л. Танюк. – К., 1994. – 338 с.
53. Тараненко О. О. Новий словник української мови / О. О. Тараненко. – Київ – Камянець-Подільський, 1996. – 171 с.
54. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2-х кн. : кн. 2 / Є. Тимченко. – К. : Нью-Йорк : ВПЦ «Літопис XX», 2003. – 512 с.
55. Глумачний словник української мови / А. О. Івченко. – [12 вид., випр.]. – Х. : Фоліо, 2007. – 540 с.
56. Трубачёв О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя / О. Н. Трубачев. – М. : АН СССР, 1959. – 212 с.
57. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
58. Україна молода. – № 140. – 02.03.2012.
59. Україна молода. – № 61. – 13. 04. 2011.
60. Українське слово. – № 10. – 9 березня–15 березня, 2011 р.

61. Уманець М. А. Словарь російсько-український / М. Уманець, А. Спілка. – К. : Держвидав, 1925. – 1149 с.
62. Фасмер Макс Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – [2-е изд., стер.]. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 4. – 860 с.
63. Частотний словник української художньої прози : у 2-х т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1981. – 856 с.
64. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. – Т. 2. – М. : Рус. яз. Медиа, 2006. – 559 с.
65. Черногуз О. Відкритий лист до Європарламенту. Копія – В. Ф. Януковичу / Олег Черногуз // Українське слово. – 2010. – № 12 (24–30 березня). – С. 6.
66. Чубай Г. Плач Єремії / Г. Чубай. – Львів : Кальварія, 1998. – 321 с.
67. Ященко А. Табачник готує холуйський підручник історії? / Анна Ященко // Шляхом перемоги. – 2010. – №16 (21 квітня).
68. http://slovník.narod.ru/etim_prik14.htm
69. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/kob/01.php
70. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>
71. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов>
72. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов>
73. <http://tarasua.com/index.php?option=comi>
74. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/927926.html>
75. <http://www.radiosvoboda.org/content/blog/2031110.html>
76. http://slovokalinove.blogspot.com/p/blog-page_115.html
77. <http://www.unian.net/ukr/news/news-371969.html>
78. <http://galinfo.com.ua/news/63974.html>
79. <http://svobodavo.at.ua/news>
80. <http://www.zaxid.net/newsua/2010/11/26/160544/>
81. <http://waldi-pro.ucoz.ua/publ/1-1-0-19>
82. <http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=93269>
83. <http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=22&article2=3&arch=879>
84. <http://news.ukrhome.net/content/990694/BYUT%D1%96vets-rahunki-TRK>
85. <http://www.politarena.org.ua/2009/09/08>
86. <http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=5137>
87. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>